

на засадах загального, рівного виборчого права і здійснення цього права у процедурах виборів, референдумів тощо. Але демократія — це не тільки участь у прийнятті рішень, не тільки справедливі закони і розумно сконструйовані інституції, це і демократично настроєне громадянство. Демократичні закони та установи не діятимуть, якщо відсутня демократична свідомість громадянства, демократичний менталітет.

2.2.5. Концепція правової, соціальної держави

Демократичний режим ще називають правовою державою. Правова держава — це суверенна політико-територіальна організація публічної влади, яка ґрунтується на принципах верховенства права, дотримання закону, поважання особистості й недоторканності її прав, свобод та законних інтересів. Вона є необхідною умовою і найважливішою засадою вільного існування людей у демократичному суспільстві.

Сам термін “*правова держава*” (Rechtsstaat) вперше було вжито у першій половині ХІХ ст. в працях німецьких правознавців (К. Велькер, Р. фон Моль та ін.). Сама ж ідея панування закону в житті суспільства, держави має давні традиції. Ще Платон писав, що він бачить близьку загибель тієї держави, де закон не має сили і перебуває під владою натовпу. Подібну думку висловлював і Аристотель: там, де відсутня влада закону, зазначав він, немає сенсу говорити про будь-яку форму державного устрою. Адже в такому суспільстві панують або хаос і анархія, або свавілля володаря-деспота. Сама концепція правової держави загалом була сформована в ХVІІ—ХІХ ст. в працях Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск’є, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Т. Джефферсона та ін.

На сьогоднішній день більшість держав світу у своїх концепціях проголошують себе “правовими”.

Головні ознаки правової держави:

1. Наявність розвинутого громадянського суспільства. Існування правової держави неможливе без громадянського суспільства, як і навпаки.

2. Верховенство права, поширення вимог і норм конституції та законів на діяльність усіх громадських і політичних інституцій.

3. Правова рівність усіх громадян, пріоритет прав людини над законами держави.

4. Поділ державної влади на законодавчу, виконавчу й судову, стримування й урівноваження ними одна одної.

5. Розв’язання питань і прийняття загальних рішень за ознакою більшості, але з урахуванням прав меншості.

6. Визначальна роль суду у розв’язанні всіх спірних питань, підконтрольність йому всіх громадян та інституцій; можливість оскарження в судовому порядку неправомірних дій держави; юридична взаємовідповідальність держави і особистості.

7. Легальна діяльність не лише правлячих, а й опозиційних партій, об’єднань, рухів.

8. Вседоступність суспільно значимої інформації, незалежність ЗМІ.

Утвердження принципів правової держави було важливим етапом в розширенні свобод індивіда і суспільства загалом. На думку творців концепції правової держави, забезпечення кожному громадянину негативної свободи (свободи без обмежень) і підтримка конкуренції зроблять приватну власність загальнодоступною, максимізують індивідуальну відповідальність та ініціативу, приведуть в кінцевому результаті до загального добробуту. Але цього не сталося. Люди народжуються різними, а тому на практиці це призвело до жорсткої конкуренції, загострення соціальної нерівності і класової боротьби.

Конструктивною відповіддю на недосконалість концепції правової держави, на невдалу спробу адміністративного соціалізму забезпечити в суспільстві рівність і соціальну справедливість стала теорія і практика соціальної держави або держави загального добробуту. Перші соціальні держави виникають в 50—60-х роках ХХ ст. Основний закон ФРН 1949 р., що одним із перших закріпив це поняття, розкриває його зміст як гарантування гідного прожиткового мінімуму, соціальної рівності, соціального забезпечення, загального добробуту, державної допомоги тим, хто не в змозі самостійно себе забезпечити. Тобто соціальні держави — це ті держави, які в широких масштабах займаються розподілом соціального багатства і державних ресурсів, не пригнічуючи при тому ринкове середовище, а доповнюючи його розвиненою системою заходів соціальної політики. Соціальна політика — це розгалужена мережа видів діяльності державних та недержавних структур, спрямованих на втручання в

економічний процес заради підвищення добробуту й надання соціального захисту різним верствам населення.

В сучасних країнах є різні моделі соціальної політики, що спираються на сукупність макроекономічних, соціально-економічних і соціальних показників. Найбільш відомі моделі дістали назви “ліберально-демократичної”, “консервативної”, “соціал-демократичної”.

Ліберально-демократична модель. Прикладом реалізації можуть бути США. В ідеалі, держава бере на себе функцію стимулятора індивідуальної активності, заохочуючи своїх громадян до пошуку роботи, соціального захисту, підприємницької ініціативи. Свою головну місію держава ліберального типу вбачає в охороні прав людини, тоді як охорона соціальних прав значною мірою перекладається на громадські організації й на саму особистість. В таких державах складається “модель залишкового принципу добробуту”, оскільки пріоритетними тут є громадські, далі політичні і вже потім соціальні права.

Консервативна модель. Її ідеологічну основу становить ідея виправдання соціальної диференціації в суспільстві. Майнова нерівність розцінюється як цілком природне і нормальне явище. Головна ж місія держави полягає в тому, щоб через гнучку податкову політику здійснювати перерозподіл доходів, водночас надаючи компенсацію тим прошаркам, які її потребують. Прикладом є Німеччина.

Соціал-демократична модель робить акцент на запобіганні різкій диференціації найвищого та найнижчого рівня доходів. Соціальні гарантії ґрунтуються як на державній, так і на недержавній підтримці. У функціональному плані державна політика спрямована на забезпечення всіх громадян роботою. Зайнятість і формальна відсутність безробіття утворюють стабільну податкову базу. Рівень оподаткування загалом значно вищий, ніж, скажімо, в ліберальній моделі. Це й дозволяє державі здійснювати перерозподіл бюджету, забезпечуючи громадян соціальною допомогою. Прикладом можуть бути скандинавські країни.

Відмінності в ідеологічних та правових орієнтирах держав різного типу знаходять втілення, насамперед, у витратах на соціальні цілі. Так, соціальні витрати держав ліберального типу утворюють найменшу суму, порівняно з державами, які обрали для себе інший шлях. У США вони становлять 18,2% ВВП. 72,8% населення перебуває за межею бідності. Позитивним наслідком політики такого типу держав є низький відсоток безробіття — у США 4%. Ця модель виявляється і найдешевшою для платників податків, оскільки загальний розмір оподаткування становить 29,4% ВВП.

У Німеччині соціальні витрати в середньому дорівнюють 25,8% ВВП. Спрямованість уряду на компенсаційні дії стосовно малозабезпечених груп має результатом 10% населення, яке знаходиться за межею бідності. Рівень безробіття — 12%. Рівень оподаткування становить 39,6%.

Найбільший розмір соціальних витрат має місце в скандинавських країнах, які реалізують свій соціал-демократичний вибір (32% ВВП). За межею бідності в цих країнах перебуває 0,1% людей. Рівень безробіття — 4% (природне безробіття). Джерелом соціального благополуччя у країнах з соціал-демократичною моделлю є високий рівень оподаткування — 49,3% ВВП.

Українська модель соціальної політики формується в умовах суспільства, що трансформується. Це зумовлює цілий ряд її особливостей, до яких слід віднести: надмірну залежність від рівня економічного розвитку країни; відсутність можливостей широкого вибору громадянами форми соціального захисту; фактичне “зведення” соціальної політики до її соціально-захисної функції; протиріччя між принципами, покладеними в основу цілого ряду правових актів, та механізмами їх реалізації і фінансування.

2.3. Система органів державної влади в Україні

2.3.1. Етапи формування системи органів державної влади в Україні. Конституційна реформа 2004 р

Система органів державної влади незалежної України пройшла в своєму розвитку кілька основних етапів.

Першим її етапом можна вважати період з 1990 по 1991 р., коли відбулося юридичне закріплення державності України та формування нових органів влади. Прийняття 16 липня 1990 р. Декларації «Про державний суверенітет України» стало першим кроком на шляху